

ДЛЯ ЗВАРОТАЎ

ZVAROT@ZVYAZDA.MINSK.BY

ДЛЯ ЗВАРОТАЎ

ZVAROT@ZVYAZDA.MINSK.BY

■ Памяць

Гісторыя салдацкай каскі

Усё далей у мінулае адыходзяць гады Вялікай Айчыннай вайны, але ж для нас і, спадзяюся, для будучых пакаленняў гэта не проста гісторыя.

У лесе непдалёк ад вёскі Карніца, дзе праходзіла маё дзяцінства, ёсць адзінокая магіла. У кнізе «Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. Магілёўская вобласць» яна згадваецца так: «...Воін (прозвішча не ўстаноўлена) загінуў у баі супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў у 1941 г. У 1965 г. на магіле пастаўлены абеліск».

У ваколіцах Карніцы яго ведалі ўсе: сюды ў Дзень Перамогі прыходзілі ветэраны і жыхары навакольных вёсак, каб аддаць даніну павагі і памяці. Да таго ж лес абалап быў багаты на грыбы, і калі ў некага пыталі, дзе іх набіралі, людзі адказвалі: «Каля «байца»».

Гісторыю яго магілы мне расказала мая родная цётка Вольга Сяргееўна Васілеўская. Па яе словах, летам 1941-га, выходзячы з акружэння, у няроўным баі з немцамі загінула група чырвонаармейцаў. Мясоўныя пастухі пахавалі іх у дзвюх магілах: адна была брацкая, на другой яны палажылі салдацкую каску, у сярэдзіне якой было напісана: «Хлеб Пётр». (Пазней астанкі трынаццаці чырвонаармейцаў былі перапахаваныя на могілках суседняй вёскі Бараціна, а магіла з каскай так і засталася.)

Мяне зацікавіў лёс салдата з такім незвычайным прозвішчам, якое запомнілася маёй, тады шаснаццацігадовай, цётцы. Я звяртаўся да ветэранаў вайны, пісаў у рэдакцыі газет. І якое ж было здзіўленне, калі аднойчы — разам з сям'ёй, на «Жыгулях» — з Растова да мяне прыехаў Уладзімір Пятровіч Хлеб. Ён доўга шукаў хоць якія-небудзь звесткі пра свайго бацьку і тут...

Госць сустраўся тады з жыхарамі Карніцы, пабываў на магіле, наведваў ваенкамат, моцна пашкадаваў, што не захавалася каска... Здавалася б, можна паставіць кропку? Бянтэжыла хіба адно: Уладзімір Пятровіч, апроч маленькай бацькавай фатаграфіі, меў паведамленне, дзе было напісана, што Хлеб Пётр Рыгоравіч знік без вестак у... 1942-м.

Больш за год мы працягвалі ўжо сумесны пошук. У выніку стала вядома, што «радавы Хлеб Пётр Рыгоравіч, 1905 года нараджэння, выхадзец з Чарнігаўскай вобласці... памёр у нямецкім палоне 14 сакавіка 1942 года». Хто ваяваў і загінуў у 1941-м каля вёскі Карніца, як туды трапіла салдацкая каска з надпісам «Хлеб Пётр», па-ранейшаму застаецца таямніцай.

...Праходзіць, пралітае час і многае мяняе. Даўно няма ўжо Карніцкай пачатковай школы, вучні якой даглядалі магілу, няма ў гэтай вёсцы жыхароў ды і яе самой няма.

Толькі помнік застаўся стаяць у ганаровай варце. Ён знаходзіцца пад патранажам Хваставіцкага сельсавета.

Валерыў ВАСІЛЕЎСКИ,

г. п. Глуск

■ Адрасы міласэрнасці

Лядзенскі мужчынскі манастыр знаходзіцца ў вёсцы Малыя Ляды Смалевіцкага раёна, і ўзнік ён па боскім наканаванні: у 1730 годзе яго заснаваў мінскі ваявода Завіша ў знак падзякі за вылячэнне жонкі.

Маё першае паломніцтва ў гэты манастыр адбылося гадоў 25 таму, але светлыя дні знаходжання там і клопат аб кожным чалавеку ў памяці дагэтуль, як і шчырае жаданне жыць па-новаму.

Цяпер браты Лядзенскага манастыра падпарадкоўваюцца ігумену айцу Лаўру. Жыццё яго скіраванае на духоўнае ўдасканаленне, назапашванне вопыту, служэнне бліжкім і Богу. Манах заўважана вучыцца ў Жыровіцкай семінарыі. Ён цярпліва прымае абяздоленых сясцёр і братаў, пакрыўджаных несправядлівым светам. А іх, трэба сказаць, нямала, прычым розных узростаў.

Стаю побач з паслушнікам Алегам. Ён расказвае, што некалі меў і сям'ю, і працу, але дома пачаўся разлад, і жонка з пасынкам выставілі яго

■ Весткі з месцаў

ТОЙ МОСТ НЕ ГЭТЫ...

У маштабах Беларусі новы мост пераходзіць праз рэчку Дрыса, можа, і не падзея, а вось для нашай вёскі Янківічы ды іншых жыхароў Расоншчыны — яшчэ і акія!

Канкрэтны выпадок: мінулым летам у вёску Булгакі везлі будматэрыялы. Машына даехала да моста. Перад ім кіроўца ўбачыў абмежавальны знак (пяць тон) і далей не паехаў: можна сказаць, разгрузіўся пад знакам. Далей сіпкатабетонныя блокі прыйшлося перавозіць на мотаблоку...

І гэта, вядома ж, толькі адзін выпадак, бо на тым беразе ракі — жывёлагадоўчая ферма, сельгасгродзі, землі лясной гаспадаркі, людзі. Яны не адрэзаны больш ад «вялікай зямлі».

...Трэба сказаць, што на маёй памяці гэта чацвёрты мост. Ранейшыя нацылі былі драўляныя і вельмі хутка ламаліся. Таму новае жалезабетоннае збудаванне тут вельмі дарэчы.

Аляксандр МАТОШКА,

в. Янківічы, Расонскі раён

Прыстанак, дзе заўсёды прымуць

на вуліцу. Нейкі час Алег жыў у пад'ездзе, потым — пад адкрытым небам, на здымнай кватэры. Па прафесіі ён радыёмеханік. Тут, у манастыры, з надзеяй на ласку Усявышняга, працуе аператарам ацяпляльнага абсталявання, жыве сярод людзей з лёсамі, у нечым падобным да ягонага...

— Пасля смерці бацькоў, — расказвае брат Аляксандр з Брэстчыны, — мяне забралі да сябе дзядуля з бабуйляй. Я скончыў школу, працаваў, паверыў у Бога і пасяліўся ў Лаўрышаўскім манастыры. Потым паехаў у Мінск, зняў каля, уладкаваўся на работу, але плацілі там вельмі мала, і я з'явіўся.

У Лядзенскім манастыры Аляксандр працуе на кухні: чысціць гародніну, пячэ хлеб, просвіры, накрувае на сталы і марыць аб шчаслівым сямейным жыцці.

На тэрыторыі абіццель ёсць свая пякарня, свая пасека, швейная майстэрня, ферма. Нядаўна адкрылася манастырская чайная, дзе паломнікі могуць пачаставацца піражкамі з духмянай гарбатай ці кавай. У хуткім часе ў манастыры плануецца

асвоіць вэнджанне рыбы, прыгатаванне рыбных кансерваў па-дамашняму.

...Задвалены насельнікі абіццель і сваімі ўмовамі жыцця: для іх — двух-і чатырохмесныя келлі, душавыя кабінкі, адзенне, абутак, бялізна... За прытулак і ежу яны не плацяць: нясуць розныя паслушныствы, сумяшчаюць працу з малітвамі.

Сэнс служэння праваслаўных братаў для многіх па-ранейшаму застаецца загадкай. Але Бог ведае сэрцы людзей і звяртаецца да іх са словамі: «Прыйдзіце да Мяне, я спякую вас».

Бывае, на жаль, што чалавек заблудзіцца, разгубіцца сярод мітуні і людскога непаразумення, стане шукаць дарогу... На шчасце — яна блізка: ёсць на зямлі хрысціянскія прыстанкі, дзе жыве міласэрнасць і дзе заўсёды прымуць тых, хто «распусціў маёмаць сваю», але раскаяўся: адзенуць, абуоць, накормяць і будуць шчыра прасіць Усявышняга аб дабрабыце.

Святлана НЯРОНСКАЯ,

г. Мінск

■ Так ці не. Практыкум

ГОГА, ЁН ЖА ГОША... АЛЕ НЕ РЫГОР!

«Дапамажыце, калі ласка: рускае отдаваць себе отчет — гэта ў перакладзе аддаваць справаздачу? — пытаецца Аляксандра Піліповіч з Мінска.

«Нядаўна мне казалі, што слова «дадзена» нельга ўжываць як сінонім «вестак». Ці так гэта? — цікавіцца Ілья, студэнт БДПУ. Ад яго ж пытанне і наконт імя Георгія: гэта тое ж што Рыгор, ці не?

Як заўжды, на моўныя пытанні чытачоў адказваюць стыльрэдактары «Звязды» Аляксей САЛАМЕВІЧ І Леў ГЛУШЫЦКІ.

— У рускай мове выраз отдавать себе отчет — фразеалагізм, а ён не заўжды мае патрэбу ў перакладзе: у іншай мове шукаецца адпаведнік альбо іншыя словы. У гэтым выпадку падлядзець беларускай ўсведамляць, разумець. Такім чынам выраз 'нужно отдавать себе отчет в своих поступках' будзе гучаць як 'трэба разумець сутнасць сваіх учынкаў'.

2. Руская словы данные (у значэнні «інфармацыя»); напрыклад, данные (отцом деньги) супадаюць. У беларускай мове сітуацыя іншая: у нас тое, што было атрымана кімсьці ад некага іншага — дадзенае: грошы, дадзеныя бацькам, парасон, дадзены яму сабрам...

А вось пэўныя звесткі альбо інфармацыю ў беларускай мове называюць яшчэ па-іншаму: у бланку трэба пазначыць асабістыя даныя, у бухгалтэрыю трэба паведаміць пашпартныя даныя. Як бачым, сінонімам да «вестак» будзе слова «даная».

Падобная розніца ёсць і ў англійскай мове. У ёй слова given значыць дадзены, а data — даныя. Таму гаворым правільна: банк даных, выхадныя даныя. Але дадзенае бацькам абяцанне, дадзенае доктарам парада.

3. Імёны Рыгор і Георгій, безумоўна, розныя, хоць і трапілі ў беларускую мову з адной крыніцы. Першае паходзіць ад грэчаскага імя Gregorios (ад слова gregoreo — быць пільным). Другое (і таксама ад грэчаскага Georgios) утварылася

ад слова georgos 'земляроб'. Такім чынам, пераймяноўцаў, напрыклад, Георгія Калдуна ў Рыгора зусім не трэба.

Цікава яшчэ, што імя Георгій роднаснае з імёнамі Юрый і Ягор (але ўсе тры ў сучаснай мове, вядома ж, самастойныя).

У абарону слоў

Апошнім часам карыстальнікі беларускай мовы пачалі пазбягаць слова паясныц. Вядома, у нашай мове ёсць больш часта ўжывальнае растлумачыць, вытлумачыць. Але і паясныц, здаецца, нічым не правіліся. Яго ўжывалі Якуб Колас, Максім Гарэцкі, Кузьма Чорны, Іван Шамкін. Ёсць яно і ў слоўніках, як і яго «свакі»: ясны 'эразумелы', унесці ясныц 'ясней яснага».

Калі мы вас не пераканалі і слова паясныц вам па-ранейшаму не падабаецца, адзначым, што лепш не замяняць яго словам патлумачыць: такога няма ў нарматыўных даведніках па літаратурнай мове, і гэта гаворыць не на яго карысць

ДЛЯ ЗВАРОТАЎ

ZVAROT@ZVYAZDA.MINSK.BY

ДЛЯ ЗВАРОТАЎ

ZVAROT@ZVYAZDA.MINSK.BY

■ Слоўніца

МАЙ ЦІ ТРАВЕНЬ?

Якія сакрэты адкрывае «Гістарычны слоўнік»

Нават сёння мы можам знайсці словы, якімі карысталіся Францыск Скарына, Сымон Будны, Васіль Цяпнік і многія іншыя выдатныя асобы. Летас выйшаў апошні том «Гістарычнага слоўніка беларускай мовы», які адлюстроўвае лексіку пісьмовых помнікаў, напісаных на старабеларускай мове ў перыяд з XIV да XVIII стагоддзя ўключна. Хіба гэта праца ў 37 кнігах не сведчыць аб тым, якой багатай была наша мова, і што мы — старажытны еўрапейскі народ з шыкоўнымі моўнымі традыцыямі?

Наша мова стала чацвёртай у Еўропе (пасля чэшскай, нямецкай і італьянскай), на якой была надрукавана Біблія. На ёй была створана першая еўрапейская канстытуцыя (статут Вялікага Княства Літоўскага). З ёй, афіцыйнай у Вялікім Княстве, павінны былі лічыцца нашы суседзі, у канцэлярыях Маскоўскай дзяржавы і Каралеўства Польскага мусілі паважаць старабеларускую мову і пісаць на ёй афіцыйна-дзелавыя лісты.

Гістарычны слоўнік уключае больш за 75 тысяч слоў, зафіксаваных у граматах, дагаворах, статутах, летапісах, хроніках, воінскіх і рыцарскіх раманам і апавяданнях, мемуарных, публіцыстычных, навуковых і рэлігійных творах. І гэта, бадай што, унікальнае з'ява для ўсяго славянскага свету. Так, у нашых найбліжэйшых суседзях ідуць такія праца яшчэ не зроблена.

Ідэя стварэння падобнага даведніка ўзнікла яшчэ ў 1927 годзе, але яе пачалі рэалізоўваць толькі праз 30 гадоў. І працавала над гэтым праектам некалькі пакаленняў даследчыкаў Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа.

Да сённяшняга часу захавалася багата крыніц, толькі Літоўскага метрыка налічвае больш за 600 тамоў! Навукоўцам давалася прасвецці ў тым ліку і пошукваючы работу. Не трэба забываць, што большасць рапытэтаў сёння знаходзіцца па-за межамі нашай краіны, і беларускія вучоныя ездзілі ў Кракаў, Варшаву, Львоў, Кіев, Санкт-Пецярбург, Маскву, Вільню, каб збіраць матэрыял для такой фундаментальнай працы. Заўважым, што ў той час, калі пачалася работа над слоўнікам (а гэта 60-я гады), ні ксеракса, ні сканера не было. Напрыклад, Метрыкі Вялікага Княства Літоўскага прывезены ў Мінск у выглядзе фотакопій і мікраплёнак.

Акрамя таго, не так проста было расчытаць старадаўнія тэксты, расшыфраваць іх. Уручную стваралася «дасье» (яно налічвае больш за мільён карткаў).

Наогул, у аснову слоўніка было пакладзена каля 150 старажытных кніг і рукапісаў. Напрыклад, адна з такіх крыніц — «Трыбунал абычаў Вялікага Княства Літоўскага» — першая кніга дзельваго зместу на старабеларускай мове, створаная ў друкарні братаў Мамонцаў у 1586 годзе.

Даведнік цікавы тым, што даследчыкі стараліся паказаць, у якіх разнастайных тэкстах сустракалася пэўная адзінка, ілюстрацыйны матэрыял падбіраўся, каб максімальна перадаць ужывальнасць слова на ўсёй тэрыторыі і на ўсім працягу функцыянавання старабеларускай літаратурна-пісьмовай мовы.

Гэта надзвычай важная праца будзе карысная не толькі для лінгвістаў — праз словы адлюстравана гісторыя ў 500 гадоў. У слоўніку багата інфармацыі аб сацыяльна-эканамічным жыцці, матэрыяльнай і духоўнай культуры беларускага народа. Таксама праз мову можна пракасацца, якія тасункі наладжвалі нашы продкі з іншымі народамі свету. Напрыклад, даведніца, якія грашовыя сродкі выкарыстоўвалі раней нашы продкі. Так, у слоўніку сустракаюцца 22 назвы грашовых адзінак іншамоўнага паходжання, што, бяспрэчна, сведчыць аб развіцці гандлю.

Слоўнік утрымлівае і запазычаныя словы, якія ўжываліся ў старабеларускай мове, і называлі інашаземнага купца і ўвогуле чалавека, які гандлюе. Слова «посадзіць» часта выкарыстоўвалася ў летапісах са значэннем — выбраць, прызначыць, надзяліць уладай.

Слоўнік будзе карысны даследчыкам, якія маюць справу са старымі крыніцамі, дапамога лепш разумець творы на гістарычную тэматыку. Працаваць з даведнікам могуць і дыялектолагі, каб прасачыць сувязь паміж мовай XIV—XVIII стагоддзя і сучаснай. Варта звярнуць увагу на гэтую працу і тым, хто цікавіцца паходжаннем

назваў вёсак, гарадоў. Ды ў аснове прозвішчаў часта сустракаюцца словы, якія да нашага часу не дажылі, але вы зможаце іх знайсці ў гістарычным шматтомніку, убацька тлумачэнні — і многае можна расшыфраваць.

— У слоўніку мы знойдзем адказы на пытанні, якія могуць нас хваляваць, — расказвае загадчык аддзела гісторыі беларускай мовы Інстытута мовазнаўства імя Я. Коласа Наталія ПАЛЯ-ШЧУК. — Напрыклад, даведніца, хто ён, наш продак, па сацыяльным становішчы («смерд», «шляхціц»), па родзе заняткаў («залатар» — ювелір, майстар па вырабе розных рэчаў з золата, «медасыца» — той, хто робіць хмельны напітак з мёда, півавар, «скрыннік» — майстар па вырабе скрынь і скрынак). Who наш продак па роднасці і сваяцтва? Тут вы сустрэнеце словы «братан» — сын брата, (адпаведна, «братанка, братанна» — дачка брата, «дзядзьковіч» — сын дзядзькі, «уладчычыч» — сын уладчыкі.

Таксама мы даведземся пра фізічныя якасці, эмоцыі людзей («немочны», «ранны», «сляпы», «рослы»), іх статус у грамадстве, тасункі з іншымі.

Да гістарычнага слоўніка трэба звярнуцца, каб вырашыць розныя практычныя пытанні. Ён пацвярджае ці абвяргае аргументы на карысць ужывання ці неўжывання таго ці іншага слова ў сучаснай беларускай літаратурнай мове. Так, да гэтага часу не ўзброены спрэчкі наконт таго, якая назва лепш — «май» ці «травень». Даследчыкам была праведзена работа па пісьмовых помніках і вызначана, што слова «май» ўжывалася вельмі шырока, яго вы знойдзеце ў метрыках Вялікага Княства Літоўскага, карыстаўся ім і Францыск Скарына. А слова «травень» зафіксавана толькі ў выданні 1653 года.

Значнай часткай тых слоў, што ўжываліся ў старабеларускай мове, людзі актыўна карыстаюцца сёння. Але некаторыя прыгожыя словы прыбылі. Наталія Паляшчук прыгадала некаторыя: «лістоўня» — ёмішка для захавання лістоў; «раскошнік» — чалавек, які сціплы да раскошнага жыцця; «цікавец» — дапытлівы чалавек; «важніца» — памяшканне, дзе ўзважваюць што-небудзь; «здастачыць» — быць у дастатковай колькасці; «ваеннік» — асоба, якая ўдзельнічае ў ваенным паходзе, аперэацыі; «псавацель» — той, хто псуе што-небудзь. І, бяспрэчна, у гістарычным слоўніку можна знайсці багата іншых слоў, якія заслужваюць таго, каб іх вярнуць у сучасную літаратурную мову.

Алена ДЗЯДЗЮЛЯ

ВЫБАР — 3 ЧАТЫРОХ СЕРТЫФІКАТАЎ ЦІ... 3 ВАСЬМІ

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

Цікава, што амаль кожны год у арганізатараў ЦТ застаюцца незапатрабаваныя абітурыентамі каля тысячы сертыфікатаў. Хутчэй за ўсё, хтосьці ўдзельнічае ў ЦТ не дзеля паступлення і атрымання прафесіі, а зусім з іншымі мэтай, напрыклад тая ж педагогі і рэпетытары. А з мінулага года абітурыенты атрымалі яшчэ і магчымасць здачы не трох, а чатырох тэстаў, і яны ёй актыўна карысталіся. Разам з тым пашырэнне кола дысцыплін на ЦТ накладвае на абітурыентаў і сур'ёзную адказнасць, таму што здача чацвёртай дысцыпліны павялічвае і рызыку дапусціць памылку з выбарам спецыяльнасці. У першую чаргу наяўнасць чацвёртага сертыфіката актуальна для тых спецыяльнасцяў, якія знаходзяцца на стыку галін ці прадметных абласцей.

Здача чацвёртай дысцыпліны павялічвае і рызыку дапусціць памылку з выбарам спецыяльнасці.

— Да выбару прадметаў трэба падыходзіць надзвычай прадумана яшчэ на этапе рэгістрацыі на ЦТ, — папярэджае дырэктар Рэспубліканскага інстытута кантролю ведаў Юры МІКСЮК. — Рэгістрацыя на цэнтралізаванае тэсціраванне распачалася ў краіне 2 мая. У першы дзень ва ўсе пункты рэгістрацыі (а іх па краіне налічваецца 41) прыйшлі 2200 чалавек. Абітурыентаў чакаюць там на 1 чэрвеня ўключна, але я б не раіў адкладваць важную справу на апошні дзень, каб застаўся час на вырашэнне нейкіх праблемных сітуацый. Абавязкова трэба пераканацца, што тэрмін дзеяння пашпарта не скончыцца ў момант правядзення ЦТ ці напярэдадні, бо ў такім выпадку трапіць на ЦТ нават з аформленым пропускам будзе немагчыма. У выпадку страты дакумента, які сведчыць асобу абітурыента (пашпарта, віда на жыхарства або пасведчання бежанца), адзіны дакумент, які можа іх замяніць, — гэта давед-

форму навування на спецыяльнасці, дзе прадугледжаны ўступныя іспыты.

Тэрміны падачы дакументаў для выпускнікоў профільных класаў педагагічнай накіраванасці, якія паступаюць на педагагічныя спецыяльнасці пасля праходжання гутаркі, — з 12 па 14 ліпеня (як для асоб, якія паступаюць на «бюджэт», так і на платнай аснове).

А з 18 ліпеня распачынаюцца ўступныя выпрабаванні, якія праводзяцца непасрэдна ва ўстановах адукацыі. Маюцца на ўвазе экзамены па творчасці, фізічнай культуры, а таксама экзамены для абітурыентаў, якія паступаюць на аснове сярэдняй спецыяльнай адукацыі на скарачаныя тэрміны навування. Уступныя іспыты арганізаваны толькі ў адну сесію: як для асоб, што паступаюць за кошт сродкаў бюджэту, так і на платнай аснове.

Амаль кожны год у арганізатараў ЦТ застаюцца незапатрабаваныя абітурыентамі каля тысячы сертыфікатаў.

Прыём дакументаў на вакантныя бюджэтныя месцы ў рамках дадатковага набору будзе весціся ў ВНУ сілавых ведамстваў з 26 па 28 ліпеня (залічэнне па 30 ліпеня), у творчых ВНУ — з 30 па 31 ліпеня (залічэнне па 1 жніўня) і ў іншых ВНУ — з 30 ліпеня па 1 жніўня (залічэнне па 3 жніўня).

Між іншым, летас незапоўненымі па ўсіх ВНУ засталася ўсяго сем бюджэтных месцаў на дзённай форме навування і 16 месцаў — на завочнай. Таму ў Міністэрстве адукацыі і праваўчы, што неабходнаць у правядзенні дадатковага набору хутка ўвогуле знікнуць...

Традыцыйна з 1 чэрвеня ў міністэрстве пачне працаваць гарачая лінія для абітурыентаў. З пытаннямі на правядзенні ўступнай кампаніі можна будзе звярнуцца па тэлефоне (8 017) 222 43 12 і атрымаць кваліфікаваны адказ ад спецыяліста з першых вуснаў.

Надзея НІКАЛАЕВА.